

Nərgiz MİRZƏYEVA

XIX əsr fransız ədəbi realizminin yaranan və inkişaf prosesini Balzak-sız təsvir etmək mümkün deyil. Değər olar ki, 20 il əhədən yaradıcılıq dövründə Onore de Balzak "İnsan və həyat" haqqında traktat yaratmağa çalışıb və öz məqsədində "İnsan kəmiyyatı" əsərlər toplusu ilə çata bilib.

Balzak nəsinin zirvəsini və onun insan və cəmiyyət haqqındaki fəlsəfə-əlaqı düşüncələrinin on parlaq təcəsümü, yazıçının 1834-cü ilə qələmə alındığı "Qorio ata" romanını hesab etmək olar. "Qorio ata" romanı istər dərin məzmununu, istərsə də zəngin ifadə dili və tərixi ilə yalnız Balzak yaradıcılığında deyil, bütövlükde fransız tənqididə realizmində yüksək mövqə tutub, onun başlangıç nöqtəsi, teməl daşı rolunu oynayıb.

Roman həm üslub, həm də mövzu baxımından Balzak realizminin bütün səciyyəvi xüsusiyyətlərinin, onun yüksək emosionallıq və dramatizmini, əlaqı və tənqid yanaşmasını, psixoloji dərinliyi və həyatılılığını özündə toplayıb.

"Qorio ata" romanı ilə Balzak fransız kapitalist cəmiyyətində mövcud olan sosial mühitin - onu dəyərlər sisteminin, insanlararası münasibələrin geniş panoraması yaratmağa müvafiq olub, Paris şəhərinin içtimai və mədəni həyatı fonunda, bütün fransız cəmiyyətinin davranışı və düşüncə tərzinin bədii təhlilini və qiymətləndirməsini vere bilibdir.

Balzak pislik və fəziletləri, hissərin en yüksək təzahür anlarını həkk edib, insan həyatının en mühüm məqamlarının təsvirini verib, çeşidi yaşam tərzleri və insan xarakterlərini bir roman daxilində toplayaraq ondan əvvəl heç bir yazıçının qədəhə bilmediyi bir yolu keçməyə - cəmiyyətin əlaqə tarixçəsini yazmağa nail olub.

Təsadüfi deyil ki, Balzakin yaradıcılıq üslubundan danişan Şarl Sent Bev onu "dövrünün əlaqənin rəssamı", Jorj Sand isə onu cəmiyyətin təndiqçisi" adlandırmışdır. Həqiqətən də, Balzak əsl dahi və müteffekire məxsus olan bu iki keyfiyyəti özündə birləşdirib və "Qorio ata" romanında Paris həyatını müxtəlif yönərdən - zahiri zənginliyi və möhtəşəmliyi və bu möhtəşəmlik ilə təzad təşkil eden əlaqı və mənəvi yoxsulluğu ilə canlandırıb.

Yazıçı özü romanı xarakterizə edərək onun Parisin mənəvi boşluğununu eks etdiridiyini və bu səbəbdən, "ikrar doğuran yara"ya bənzədiyini ifade edib.

Roman yazıçı təfakkürünün məhsulu olsa da, burada eks olunan hadisələrin, qəhrəmanların duyğu və davranışlarının, onların həyat ideallarının Balzakin zəngin həyat müşahidələrinin nəticəsi olduğu şübhəsizdir. Balzak özü də romanın həyatılılığını vurğulayaraq yazardı: "...bu, o qədər həqiqi bir həqiqədir ki, hər kəs bunun rüşeymini özündə, bəlkə də, öz qəlbində tapaçaqdır".

"Qorio ata" romanında hadisələr 1819-cu ilde, "Vokenin evi" adlanan Paris pansionun ve onun sakınlarının ətrafindan cərəyan edir. Balzak Paris cəmiyyətini mülüm mədəni və əlaqə çevriliş çağında, kapitalist münasibələrin bəşəri dəyərləri təhrif edərək yenilikçi şur yaratdıq dövrə teşviq edir.

Balzak kiçik bir ailə pansionunun sakınları simasında "əlaqə və qanunun sərvət qarşısında aciz olduğunu", təməlində pulun durduğu bir dünənin bədii obrazını yaradır. Burada bütün həyat "ən güclülər sağ qalır" prinsipine tabe edilib. İnsan və onun həyatı dəyərini itrib, pul bütün dəyərlərin öününe keçib. Məhz bu səbəbdən, Balzak təsvirini verdili bu cəmiyyəti "bataqlıq"; onun dəyər və qanunlar sistemini isə "cürük" və "davamsız" adlandırır.

Romanın ele ilk sehifəsində yazıçı Parisin üzərində cah-cələl pərdəsini götürür və "Bu vadida ancaq iztirablar həqiqidir, sevinclər isə çox zaman yalana bənzər" sözləri ilə oxucuya onun gerçək üzünü ifşa edir.

Balzak böyük həssaslıqla nəqəl et-

dışı bu hekayəni "facie" adlandırır. Lakin, o, sözügedən ifadəni Qorio atanın taleyi ilə məhdudlaşdıraraq ferdiləşdirir, daha geniş mənada işlədərək, onu səxavəti qocanın səmimi hissərinə, saf atalıq münasibətərinə biganə qalan, iztirablarını soyuqqanlıqla qarışlayan, bununla da özünü mənəvi tənzəzzüle məhkum edən bütün cəmiyyətə aid edir.

Balzak romanı insanlığa ünvanlılığı mühüm bir sual etrafında quurur. "Namuslu, böyük hissələr bu xırdaçı, məhdud, alçaq cəmiyyətə uyusa bilərmi?". Romanın bədəbin sonluğu, sərvət dünyasının ağırlığı altında Qorio atanın ölümü və Ejen de Rastinyakın necib genclik duyguları ilə vidalaşaraq Parisi fəth etmeye yollaması

Paris cəmiyyətinin əlaqə siması romanda en qabarq şəkildə Qorio atanın həyatı fonunda eks olunur. Yازıcı saf, yetkin həyata yeni qədəmləri-ni qoymuş Ejen de Rastinyakı, Qorio atanın acı təkəri ilə qarşılaşdırır, onu ince qəlblə qocanın təhərə səfələt doli həyatının izleyicisinə əvvərək Paris həyatının amansız qanunları və bu qanunların təsiri altında dağlıb mehv olmuş əlaqə ilə tanış edir. "Əger siz cəllad ola bilməsəniz, qurbanlığa qeyri-lərisiniz". Parisin ehtişam do- lu həyatının arxasında bu idəya gizlənir.

Balzak Paris həyatına nüfuz edir, insanların davranışını, dəyər və inanclarını analiz edir. "İnsan hər yerde bir cürdür, aşağıda, ya yuxarıda, ya ortada olmağının heç bir fərqi yoxdur" deyən yazıçı, səsləndirdiyi fikrə dəli olaraq sadə ailə panseonun sakınları ilə zəngin Paris malikanələrinin insanları

və bənzətmələrində, isterse də bilavasitə qəhrəmanların davranış və nitqində pulun sözügedən yönərini üzə çıxaran Balzak, gəncəri "vicdanı qapı ağızında qoysaraq insanlarla amansız oyun oynamaya" vadar edən, qızları ata qatilinə çevirən, bacılar arasına nüfəq salan, bir sözə, Paris cəmiyyətini çirkəb dəryasına qərq edən qüvvənin məhəz insanların pul həvəsinin olduğunu sübuta yetirmeye çalışırı.

O.Nettmanı da qeyd etdiyi kimi, Balzak qəblerin dərinliklərinə oxuyur, insan təbiətinin mənfi yönərini aşkar çıxara bılır. O, insanların duyğularını, vərdiş və hərəkətlərini incəliklərə kimi duyar və yüksək dəqiqlikle yazdırı. Sətirlərde eks etdirirdi. Balzak insanların şəxsi keyfiyyətlerini uydurmurdur, onları keçmişdə və gerçek zəməndə müşahidə edir və olduğu kimi eks etdirməye çalışırı. Yazıçının desti-xəttini teşkil edən bu keyfiyyət "Q-

O, bu fikri gözəl geyim və zinetləri atlaların sevgisindən üstün tutan, Qorio atanın bütün sərvətini elə keçirdikdən sonra ona laqeydilik və etinadsızlıqla yanaşan qızlarının nümunəsi ilə də ifadə edir. Deyilənli Qorio atanın "Pul bahasına hər şeyi satın almaq olar, hətta qızlarını belə satın ala bilərsən. Mən varislərimə xəzinələr qoyub getseydim, qızlarım mənim yanından uzaqlaşmazdilar" sözleri də təsdiq edir.

Lakin, Balzak böyük arzu və istəklərin ağışunda keçən həyatın yalnız ehtişam və gözəlliyyət deyil, baxışlardan gizli, sahibinə sonsuz iztirab, qorxu və həyəcan gətirən tərəflərinə də nəzər salır, şəxsi mənəfət naminə bağlanmış sazişlərin, sərvət axarşanlarının insanları sevgi və nəvəzişdən məhrək edərək onları tənhalığa məhkum qoyduğuna diqqət yetirir. Delfina de Nusingenin 'Paris qadınlarının yansının həyatı budur: zahirde cah-calallı göründüyü haldə, içərisi dəhşətli qayğılarla doludur' sözüni də yaxşılmaları şəhər edir.

Romanda insanların münasibətlərinə aile həyatı fonunda təqdim olunması, ailedaxili mühitin belə müfəssəl analiz edilməsi təsadüfi xarakter daşıdır. Aileni cəmiyyətin özəyi, onun əlaqənin qurucusu hesab edən Balzak, fransız aile həyatının sirlərini açmaqla, eyni zamanda, yaşadığı cəmiyyətin başlıca princip və meyillerini zahire çıxarıb onu əlaqə böhrana getirən səbəblərə aydınlıq getirir.

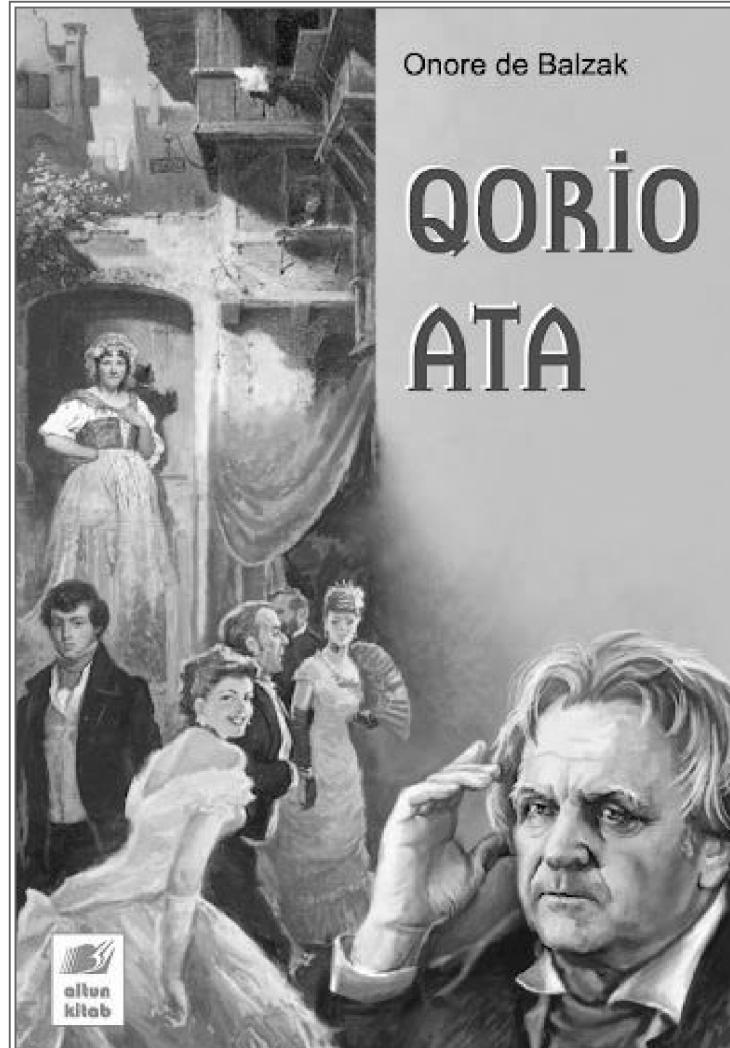
"Qorio ata" romanı yalnız idəya-mezmuni ilə deyil, həmin məzmunun ifadə üslubu və nitq zənginliyi ilə də seçilir.

Balzak bütün duygu üzvlərinə təsir edir; hadisələrin cərəyan etdiyi mühiti qəhrəmanların daxili aləmi ilə ahəngdə verir, rəng və qoxuları Parisin mənəvi simasının aynasına çevirir, məkan və eşyalardan insanların mütəqəddarətinin nişanəsi kimi istifadə edir. Parisin malası tökülen, her an uçmaq təhlükəsi altında olan evləri, palçıqdan qapqara qaralmış su arxları, kif, çürənt qoxusu verən panseonları və bu mənəvəni təsvir etmək üçün yazıçının istifadə etdiyi solğun və canlısıxcı boyalar Paris insanların mənəvi dünyasını, sərvət ovcuları və canlılar doğuran sefalet dolu həyatını eks etdirməye xidmet edir.

Balzak Paris həyatından misal getirdiyi bu səhnələr estetik və filosofi mənəvi kəsb etməkə yaxşı, böyük tərəxi əhəmiyyət daşıyır, qəhrəmanların maddi və mənəvi dünyasından xəber verdiyi qədər dövrün ənənələri, məşəti və iqtisadi həyatı barədə də təsəvvür yaratmağa yardımçı olur.

Göründüyü kimi, "Qorio ata" romanı sadəcə bir bədii əsər, yazıçı mülahizələrinin ifadəsi deyil, o həm də "namusu yolla heç bir şey əldə etmək məkmən deyildir" əlaqənin hökm sürdüyü, insanların bir-biri ilə əşya kimi davranışlığı, zəiflərin əzilib, güclürlərin isə səddə obyektinə çevrildiyi, "prin-

Balzakin "Qorio ata" romanında fransız həyatının təsviri

yazıcıının bu sualına bir növ cavab rolunu oynayır.

Balzak siyasi proseslər, ölkələrə münacişlər haqqında əsər yaratır. O, insanları onu əhatə edən sosial mühit arasında münacişəni, maddi nemətlərin mənəvi dəyərlər üzərində hökmranlıq etdiyi cəmiyyətdə insanın yaşam müraciətini hekk etməyə çalışır. Paris həyatından mührəbərə meydanı kimi danişan yazıçı, bütün sosial təbəqələrin, yaşların və peşələrin insanlarını həmin mührəbərin iştiraklarına çevirir.

Sözsüz kıl, Balzak həyat hekayisidir. Lakin o, sevginin deyil, şöhrət və sərvət yolunda bütün mənəyini qurban verməye hazır olan insanları həyətini yazar. Balzak həqiqi məhəbbəti cəvahitə fədə etmiş qadınların, zəhməti asan qazancı, yaxşı adı titillərə dəyişmiş kişilərin obrazını çəkir.

Balzak Parisin en gizli sırlarına ışq salıb onu bütün yaraları, cybəcərlər, yalan və qüsurları ilə qələmə alır. Parisin zahiri, saxta əzəməti və gözəlliyi arxasında gizlənən mənəvi boşluğu, insanların pulun əsəratını salan, qəlbərinə xudbilik toxumuş, cinayətlərə sövgə edən qanunları bütün roman boyu diqqət mərkəzində tutulur, kapitalist sistemin tərəməsi, fəsəldən kimi təqdim olunur.

Balzak Paris həyatına nüfuz edir, insanların davranışını, dəyər və inanclarını analiz edir. "İnsan hər yerde bir cürdür, aşağıda, ya yuxarıda, ya ortada olmağının heç bir fərqi yoxdur" deyən yazıçı, səsləndirdiyi fikrə dəli olaraq sadə ailə panseonun sakınları ilə zəngin Paris malikanələrinin insanları arasında mühüm bir bənzərliliyi, onların sərvətə olan eşqini nümunə gətirir. Balzak pulun insanlara sonsuz qüdrət və imtiyazlar verdiyini qəbul etsə də, digər tərəfdən onları mənən pozduğunu, pak və məsum hissələrini təhrif etdiyini də anlayır. Balzak yaradıcılığının bu xüsusiyyətini şərh edən S.Moem yazırı: "Zənnimə, o, maddiyətin insan həyatındaki əhəmiyyətini göstərən ilk yazıçı idi. O, pulun bütün pisliklərin kökü olduğunu deməklə kifayətlənmir, pul qazanmaq arzusu, pul hərisliyinin belə insanları mənəfur davranışlara sövg etdiyini hesab edirdi".

arzusu, pul hərisliyinin belə insanları mənəfur davranışlara sövg etdiyini hesab edirdi"

arasındaki mühüm bir bənzərliliyi, onların sərvətə olan eşqini nümunə getirir.

Balzak pulun insanlara sonsuz qüdrət və imtiyazlar verdiyini qəbul etse də, digər tərəfdən onları mənən pozduğunu, pak və məsum hissələrini təhrif etdiyini də anlayır. Balzak yaradıcılığının bu xüsusiyyətini şərh edən S.Moem yazırı: "Zənnimə, o, maddiyətin insan həyatındaki əhəmiyyətini göstərən ilk yazıçı idi. O, pulun bütün pisliklərin kökü olduğunu deməklə kifayətlənmir, pul qazanmaq arzusu, pul hərisliyinin belə insanları mənəfur davranışlara sövg etdiyini hesab edirdi".

Həqiqətən də, ister metaforik ifa-

Balzak onun gerçek xarakterini, mənəvi keyfiyyətlərini üzə çıxarıır.

Bələliklə, romanada, Balzakin digər əsərlərində olduğu kimi, insanla mühit arasında bağlılıq on plana çökürlər, mühit insanı yetkinləşdirən, hissələrini təribe edən qüvvə kimi göstərilir.

"Qorio ata" romanının diqqətəliyiq xüsusiyyətlərindən biri burada insanların münasibətlərin təhliline geniş yer verilməsidir. Balzak əsərdə tez-tez valideyn-övlad, dostluq, sevgi, nügah münasibətlərindən səhəbət, qələmətə doğrulmuş insanlıq, sədəqət və mərhamət hissələrinin ölümüdür. Bu ölüm, eyni zamanda, köhnə əlaqə qanunlarının və bununla da, bütün cəmiyyətin əlaqəsi və mənəvi sütqutunun rəmziidir.

sip və qanunların cırkı köynək kimi deyişdiyi" dönyanın modelidir. O həm də köhnə əlaqə və baxışların pul və sərvətin təsiri ilə dağlıb, yerini bəsit dəyərlərə verdiyi bir cəmiyyətin hekayəsidir.

"Qorio ata", Balzakin özünün de etiraf etdiyi kimi, "dəhşətli dərəcədə kədərlər" romanıdır. Lakin, onu kədərlər edən yalnız Qorio atanın ölümü deyil, onun simvolizə etdiyi saf məhəbbətin, səmimi dostluğun və bir gəncin qələmətə doğrulmuş insanlıq, sədəqət və mərhamət hissələrinin ölümüdür. Bu ölüm, eyni zamanda, köhnə əlaqə qanunlarının və bununla da, bütün cəmiyyətin əlaqəsi və mənəvi sütqutunun rəmziidir.